

UDK 808.63(091):398.2+398.6/9(049.3)

Francka Benedik

ZRC SAZU Ljubljana

NOVA VARIANTA PEGAMA IN LAMBERGARJA

V članku je analiziran zapis in jezik novo odkrite različice slovenske ljudske pesmi o Pegamu in Lambergarju. Prevladujejo značilnosti gorenjskega narečja. Vsebinsko pesem ni vezana na nobeno doslej znano različico.

The paper analyzes the recording and language of a recently discovered variant of a Slovene folk poem, *Pegam in Lambergar*. It shows mostly Upper Carniolan features. The content of the poem is not connected to any variant known to date.

Februarja je v Književnih listih Silvo Torkar objavil pesem o Pegamu in Lambergarju, ki jo je odkril v graškem arhivu. Prva mnenja o novo odkriti različici sta v naslednjih številkah istega časopisa objavila Zmaga Kumer in Milko Matičetov.¹ Za ugotavljanje kraja in časa zapisa je zelo pomemben jezik besedila. Že Torkar se zaveda potrebnosti jezikovne analize in to bom skušala podati v naslednjem prispevku. Obstajajo trije zapisi ali prepisi pesmi. Torkar se je odločil za objavo enega izmed dveh, kjer se slovensko besedilo vrstico za vrstico prepleta z italijanskim prevodom. Poleg teh dveh pa obstaja tudi samo slovensko besedilo. Ob primerjavi vseh treh besedil se mi zdi samo slovenska različica prvotnejša, zato bo ta osnova za jezikovno analizo. Tudi Matičetov je dal prednost tej.

Besedila. Samo slovenska različica (A) doslej še ni bila objavljena, različico B₁² je objavil Torkar. Na tretjem mestu je moja priredba. Upoštevala sem današnji črkopis, ločila in delitev na verze, ki je v različici A zelo jasno nakazana, čeprav posredno.³ Vse jezikovne (narečne) značilnosti, najsi bodo napisane točno ali približno, sem pustila, ker je edino tak zapis lahko osnova za jezikovno analizo. Sledi še poknjžena različica. Zaradi lažje primerjave so v vseh štirih zapisih verzi oštevilčeni.

Samo slovenska različica (A)

1 Stoy Dunei leb, 2 v Dunei plazou devet, 3 na tem
srednem lipa stoy, 4 pod lipo v/sa gespoda Duneiska, 5 Pegam
diria po Dunei, 6 se della is v/se gospode spat, 7 is suetliga
ze/saria nar bell.

8 Ga nimasch jenaka pod seboi, 9 debe/se skusou smenoi,
10 jest dobro jenaka snam, 11 all je dellesch od tebe 12 jenu od
mene, 13 tsche je bliso poschle poin, 14 tsche je delesch pische
poin.

¹Silvo TORKAR, Najstarejša slovenska varianta Pegama in Lambergarja?, *Delo – KL*, 25. 2. 1993, str. 13. — Zmaga KUMER, Še enkrat o najstarejši varianti Pegama in Lambergarja, *Delo – KL*, 4. 3. 1993, str. 14. — Milko MATIČETOV, Pegam in Lambergar v tretje, *Delo – KL*, 11. 3. 1993, str. 16.

²Oznaki A in B₁ sta Matičetovi.

³Glede na to, da v 2. kitici za besedo *tebe* ni vejice, bi bilo možno vse do naslednje vejice imeti za en verz. Na dva verza sem razdelila zaradi števila zlogov: 7 + 5. V naslednji kitici je z vejicami določena delitev 6 + 5.

15 Je reku svetle first, 16 de be/se snescheu pubesch mlad, 17 debe ne/su belle list, 18 sche se je snescheu pubesch mlad, 19 podneve je teku, 20 ponosche je scheu, 21 sche pride vpolle Vambergarivo.

22 Vambergarza vlinach stoy, 23 sche toku govori, 24 tamkei grede pubesch mlad, 25 seie gvischno sdunea, 26 sche mo lepu na proke grede, 27 na stengach sta se srezova, 28 se enno roko ga speriemele, 29 se enno belle list periemle.

30 On berre belle list 31 de mo sou/se dalle kapplejo 32 nesch na marrei Kristoph vambergar, 33 Pegam jema huditsche tri, 34 na merre tega prednega, 35 neka tega sadnega, 36 merre tega srednega.

37 Nesch na marei Kristoph vambergar, 38 se jemasch vstaleze konischa bersnega, 39 sedem let vstalle stoy 40 sche ni videv belliga dnee, 41 jenu sonza remeniga, 42 soblle vschenizo remeno, 43 jenu pie suatko rebulzo.

44 Sche je vsedeu na koniscka bersniga, 45 je sderkneu jaderna, 46 tsches poti schrangane, 47 jenu tsches grape prakopane, 48 tedei keder kekei perderschi, 49 diria podunei 50 de schippe jesuoken padajo.

51 Pegam per kosille sedi, 52 sche moje padva schliza srock, 53 toko Pegam govori, 54 ali je to siuna voiska, 55 all je ta potres od Nebes, 56 ta potres ni od Nebes, 57 ta je Kristoph vambergar.

58 Sche daille postengach gresta, 59 toku je rekou Pegam, 60 toia tatanka sraischeza 61 koku bode vkerve povailla,, „na; 62 ankat se vkep sa dirjata, 63 pa se nesch skode na sterta, 64 vdrugo se vkep sa dirjata, 65 spet se nesch skode na sterta.

66 Seipa vtreko vkep sa dirjata, 67 Pegamo pade glaua presch, 68 sedei se tije tebe snescheu redla jenak, 69 pod ze/sarjam nobeden tak, 70 koku je reku suetli first, 71 skoda jenaka takega, 72 koker je biu Pegama.

Razlike med A in B₁

Poudarjeno so tiskane tiste razlike, ki se ne nanašajo na tip črk: velike ali male.

A	B₁
1 leb	Leb
2 v, plazou	u, Plazou
3 lipa	Lipa
4 v/sa gospoda	u/sa Gospoda
6 is v/se gospode spat	is u/se Gospode spot
7 is suetliga	is Suetlega
8 jenaka pod seboi	Jenaka pod Seboi
15 svetle	suetle
16 mlad	Mlad
18 mlad	Mlad
21 vpolle	upolle
22 Vambergarza vlinach stoy	Lambergerca Ulinach Stoy
23 govori	govori
24 mlad	Mlad
28 speriemele	sprimle
29 periemle	priemle
31 mo, kapplejo	jo, Kaplejo

32 na marrei, vambergar	namarrei, Lambergar
35 sadnega	sadgnega
37 na marei, vambergar	namarrei, Lambergar
38 vstaleze, bersnega	u staleze, —
39 vstalle	u stalle
41 remeniga	romeniga
42 soble vschenizo	soble uschenico
44 vsedeu, bersniga	usedeu, bersnega
47 jenu, prakopane	inu, precopane
50 padajo	padaio
52 padva, srock	padua, srok
53 govori	govori
56 ni	nie
57 vambergar	Lambergar
58 postengach	po stengach
60 tatanka	ta tanka
61 vkerve povaillana	u kerve povagliana
62 ankat, vkep sa dirjata	an krat, ukep sadirjata
64 vdruo, vkep sa dirjata	u drugo, ukep sadirjata
65 skode	skode
66 vtreko vkep sa dirjata	u tretu u ukep saderjata
67 glaua	glava
68 tebe	—
70 first	First
72 Pegama	Pegam

Prepis v kiticah, z današnje pisavo

- 1 Stoji Dunej lep,
- 2 v Duneji placov devet,
- 3 na tem srednem lipa stoji,
- 4 pod lipo vsa gospoda dunejska.
- 5 Pegam dirja po Duneji,
- 6 se dela iz vse gospode špat,
- 7 iz svetlega cesarja narbel.

- 8 »Ga nimaš jenaka pod seboj,
- 9 de be se skusov z menoj.«
- 10 »Jest dobro jenaka znam,
- 11 al je deleč od tebe
- 12 jenu od mene.«
- 13 »Če je blizu, pošle pojn,
- 14 če je deleč, piše pojn!«

- 15 Je reku svetle firšt:
- 16 »De be se znešev pubeč mlad
- 17 de be nesu bele list.«
- 18 Že se je znešev pubeč mlad,
- 19 podneve je teku,
- 20 ponoče je šev.
- 21 Že pride v pole Vambergarjovo.

- 22 Vambergarca v linah stoji,
- 23 že toku govori:
- 24 »Tamkej grede pubeč mlad,
- 25 se je gvišno z Duneja.
- 26 Že mo lepu naproke grede,

Poknjžena različica

- 1 Stoji Dunaj lep,
- 2 v Dunaju placev devet,
- 3 na tem srednjem lipa stoji,
- 4 pod lipo vsa gospoda dunajska.
- 5 Pegam dirja po Dunaju,
- 6 se dela iz vse gospode špot,
- 7 iz svetlega cesarja najbolj.

- 8 »Ga nimaš junaka pod seboj,
- 9 da bi se skusil z menoj.«
- 10 »Jaz dobro junaka znam,
- 11 al je daleč od tebe
- 12 ino od mene.«
- 13 »Če je blizu, pošlji ponj,
- 14 če je daleč, piši ponj!«

- 15 Je rekel svetli firšt:
- 16 »Da bi se znašel pobič mlad
- 17 da bi nesel beli list.«
- 18 Že se je znašel pobič mlad,
- 19 podnevi je tekel,
- 20 ponoči je šel.
- 21 Že pride v polje Lambergarjevo.

- 22 Lambergarica v linah stoji,
- 23 že tako govori:
- 24 »Tamkaj grede pobič mlad,
- 25 saj je gvišno z Dunaja.
- 26 Že mu lepo naproti grede,

- 27 na štengah sta se srečova.
 28 Ze eno roko ga sperjemle,
 29 ze eno bele list perjemle.
- 30 On bere bele list,
 31 de mo sovze dole kaplejo.
 32 »Neč na marej Krištof Vambergar,
 33 Pegam jema hudiče tri;
 34 na mere tega prednega.
 35 neka tega zadnega,
 36 mere tega srednega.«
- 37 Neč na marej, Krištof Vambergar,
 38 se jemaš v štalece koniča bersnega,
 39 sedem let v štale stoji
 40 še ni videv beliga dne,
 41 jeno sonca remeniga,
 42 zoble všenico remeno,
 43 jeno pije svatko rebulco.
- 44 Že je vsedev na konička bersniga,
 45 je zderknev jaderna
 46 čez poti šrangane
 47 jenu čez grape prakopane.
 48 Tedej keder kekej perderči,
 49 dirja po Duneji,
 50 de šipe jez voken padajo.
- 51 Pegam per kosile sedi,
 52 že mo je padva žlica z rok.
 53 Toko Pegam govori:
 54 »Ali je to sivna vojska,
 55 al je ta potres od nebes?«
 56 Ta potres ni od nebes,
 57 ta je Krištof Vambergar.
- 58 Še dajle po štengah gresta,
 59 toku je rekov Pegam:
 60 »Toja ta tanka srajčeca
 61 koku bode v kerve povajlana.«
 62 Ankat se vkup sadirjata,
 63 pa se neč škode na sterta,
 64 v drugo se vkup zadirjata,
 65 spet se neč škode na sterta.
- 66 Zej pa v treko vkup zaderjata,
 67 Pegamo pade glava preč.
 68 Sedej se ti je tebe znešev redla jenak,
 69 pod cesarjam nobeden tak.
 70 Koku je reku svetli firšt,
 71 škoda jenaka takega,
 72 koker je biv Pegama.
- 27 na štengah sta se srečala.
 28 Z eno roko ga sprejemlje,
 29 z eno beli list prijemlje.
- 30 On bere beli list,
 31 da mu solze doli kaplejo.
 32 »Nič ne maraj, Krištof Lambergar,
 33 Pegam ima hudiče tri;
 34 ne meri tega prednjega.
 35 nikar tega zadnjega,
 36 meri tega srednjega.«
- 37 Nič ne maraj, Krištof Lambergar,
 38 saj imaš v štalici konjiča brznega,
 39 sedem let v štali stoji,
 40 še ni videl belega dne,
 41 ino sonca rumenega,
 42 zoblje pšenico rumeno,
 43 ino pije sladko rebulico.
- 44 Že je vsedel na konjička brznega,
 45 je zdrknil jaderno
 46 čez poti šrangane
 47 ino čez grape prekopane.
 48 Tedaj kadar tjakaj pridriči,
 49 dirja po Dunaji,
 50 da šipe iz oken padajo.
- 51 Pegam pri kosilu sedi,
 52 že mu je padla žlica iz rok.
 53 Tako Pegam govori:
 54 »Ali je to silna vojska,
 55 ali je ta potres od nebes?«
 56 Ta potres ni od nebes,
 57 ta je Krištof Lambergar.
- 58 Še dalje po štengah gresta,
 59 tako je rekel Pegam:
 60 »Tvoja ta tanka srajčica
 61 kako bode v kervi povajlana.«
 62 Enkrat si vkup zadirjata,
 63 pa si nič škode na storita,
 64 vdrugo si vkup zadirjata,
 65 spet si nič škode na storita.
- 66 Zdaj pa vtretjo vkup zadirjata,
 67 Pegamu pade glava proč.
 68 Sedaj se ti je tebe znašel redla junak,
 69 pod cesarjem nobeden tak.
 70 Kako je rekel svetli firšt,
 71 škoda junaka takega,
 72 kakor je bil Pegama.

Vsebina in zapis. Dogodki se z začetka vrstijo kar verjetno. Ko pa pridemo do predzadnje kitice, se močno začuti, da pred njo nekaj manjka in nekako brez povezave je Pegamovo govorjenje o Lambergarjevi srajčici. Očitno si pripovedovalec ni zapomnil vmesne vsebine, kar se potrди, ko prebiramo druge različice te pesmi. Nelogično je tudi cesarjevo obžalovanje *Pegamove* smrti, saj jo je sam želel.

Če pesem vsebinsko primerjamo s pesmimi, objavljenimi v Štreklju⁴ in Matičini izdaji Slovenske ljudske pesmi,⁵ vidimo, da se ta rokopisna različica ne ujema z nobeno od njih. Še najbliže ji je »Kastelčeva«. Kolikor se da sklepati iz ostankov pesmi in proste »obnove«, bi ji bila blizu tudi različica, o kateri je pripovedovala zapisovalcu J. Barletu pred l. 1891 njegova babica v Pirničah pod Šmarno goro. Še več. Prav na koncu, ko je Lambergar že na meču odnesel Pegamovo glavo, ima ta različica zaključek kot nobena druga: »Nato pa je (Lambergar) prehudo dirjal, zvrnil se s konja, in oba je hudič vzel.« To se pravi, tudi junak Lambergar je umrl. S tem postane jasno, zakaj je cesar na koncu graške različice obžaloval Lambergarjevo smrt, medtem ko v večini različic junaka nagrajuje za zmago. V graški pesmi resda piše, da je škoda Pegama, toda to je očitna pomota oz. osmišljanje, kajti v tej različici nič ne govori o Lambergarjevi smrti, ampak samo o Pegamovi.⁶

Pesem je napisana v 10 kiticah. Znotraj kitice pa merilo niso verzi, ampak širina lista: ko pisanje pride do roba, gre v novo vrstico. Vendar se dajo verzi zelo jasno razbrati, kajti na koncu je zmeraj postavljena vejica. Manjka samo petkrat. Sredi kitice ni drugih ločil, čeprav bi vsebina jasno zahtevala piko. Na koncu kitice pa je vedno pika. Tudi oznak premega govora ni, pač pa je enkrat beseda deljena, in to je jasno označeno. Pisava je čistopis, prepis nekega drugega zapisa, ki bi bil lahko tudi prvi zapis istega zapisovalca.

Opis pisave. S črko *s* sta zapisana glasova *s* in *z*. Glas *s* je v 7 primerih zapisan s *f*/*s*, in sicer 2-krat v besedi *cesar*, 2 krat v *se*, enkrat v *vse* in *vsa* ter v *nesu*; razen enega so vsi primeri v prvih kiticah. Zgleda, da gre bolj za slučaj. *S*/*f* je v besedi *solze* zapisan tudi glas *z*. *S* *s* je zapisan tudi glas *š* v *št*, *šk*, *šp*. Drugače pa so glasovi *č*, *ž*, *š* pisani s *sch*. Glas *č* je v besedah *če*, *čez* in *hudiče* zapisan tudi s *tsch*, le v *konička* črka *s* verjetno zaznamuje *č*; mogoče pa je tudi, da je to zapis glasu *š* (*čk* namreč v gorenjščini daje *šk* (*mačka* > *maška*, *mačkare* > *maškare*, *pečke* > *peške*), torej bi bilo lahko tudi *konička* > *koniška*. Glas *c* je pisan s črko *z*, ta pa je verjetno znak za veliko črko, (enkrat pa je z njim zapisan tudi glas *č*). Pisava torej ni bohoričica, kot bi za tisti čas pričakovali. To kaže na to, da zapisovalec ni obvladal slovenskega zapisovanja.

Glas *v* s svojimi variantami je pisan s črkama *v* in *u*, praviloma s prvim. Brez izjeme je *u* v deležnikih m. sp. in še 4-krat v primerih, ko gre za *u* < *l*, *v*, poleg tega pa še 4-krat nepričakovano. *v* za *u* < *l* je še v vseh primerih Vambergar, 2-krat v del. ž. sp. (*padva* in *srečova*). Pisava bi kazala na prvi zapis po izgovoru, ker je *u* razen nekaj izjem v primerih, ko se izgovarja izraziti *u*.

Zvočnik *j* je pisan črkama *j* in *i*, prvi je zmeraj pred samoglasniki (*Jenaka* (3), *jest*, *je* (17), *jenu* (3), *Vambrgarjovo*, *jo*, *kapplejo*, *jema*, *jemasch*, *jaderna*, *jesuoken*, *sadirjata* (2), *saderjata*, *pod Zessarjam*), *i* pa v položaju pred samo-glasniki in pred soglasniki oz. v izglasju (*duneiska*, *diria*, *Zessaria*, *pod Seboi*, *smenoi*, *tamkei*, *seie*, *sduneia*, *speriemle*, *periemle*, *namarrei* (2), *tedei*, *kekei*, *diria*, *padaio*, *voiska*, *Toia*, *sraischeza*, *sei*, *sedei*). Tudi to bi lahko kazalo na zapis po izgovorjavi, kajti v položaju pred samoglasniki se ta glas izgovarja bolj priporniško kot pred soglasniki in v izglasju. V besedi *stoji* je v vseh štirih primerih naglašena skupina *-ji* zapisana z *y*, nenaglašeni *-ji* je 2-krat zapisan z *i* (*po Dunei*) in nenaglašeni *-je* z *e* (*pie*), kolikor tu ne gre za

⁴Dr. Karol ŠTREKELJ, *Slovenske narodne pesmi* I (Slovenska matica, 1895–1898; dalje Štrekelj).

⁵*Slovenske ljudske pesmi* I, Slovenska matica (Ljubljana, 1970; dalje SLP I).

⁶Glej tudi op. 7.

reducirano obliko *pje*. V primerih *poin* (2), *povaglliana*, *daille* pa ne vemo, ali gre za zapis izgovorjenega *i*, ali je to samo način pisave za palatalni *n'*, *l'*.

Soglasniki so večkrat pisani podvojeno. Doslednosti ni, kaže pa se težnja, da so tako pisani v primerih po naglasu, v odprtih zlogih in da je samoglasnik, ki sledi dvojno pisanemu soglasniku, sprednji. So pa prav povsod izjeme. Možno je, da je za tem italijanski način pisave.

Popolnoma nejasen, nobenemu drugemu podoben je znak za velikim *O* (če je to *o*?) v peti kitici. Zaradi vsebine (morda pa tudi pod vplivom zapisa v Delovi različici in Matičetovega branja) ga preberemo z *n* (*On*), vendar znak zagotovo ni *n*, pa tudi noben drug ne. Pisec se je očitno zmotil: začel je pisati eno črko, potem nadaljeval z drugo, ki pa je ni dopisal do konca. Vsekakor je na tem mestu vidna neka zadrega.⁷

V prvi vrstici je pridevnik *lep* zapisan z *leb*. Zapis z *-b* se da razložiti, če ga povežemo z mestom pred zveneče izgovorjenim predlogom *v* (*V Duneji*), in je torej zapis po izgovorjavi.⁸ Ker pa je to beseda iz najbolj vsakdanjega besednega zaklada, njen zapis z *b* daje slutiti, da zapisovalec in tudi prepisovalec, če je bil drug, ni znal slovenskega jezika.

Z veliko začetnico so pisani začetki kitice, poleg teh pa še besede *Dunaj*, *Dunajski*, *Pegam*, *Nebesa* in enkrat *Vambergarjovo*, ki pa je vidno popravljeno iz malega, prav tako kot enkrat *nebesa*. Za besedo *Krištof* pa je velikost črke vprašljiva: črka je sicer videti velika, toda v drugi polovici pesmi je enako pisanih veliko *k*-jev, tudi očitno sredi besede, medtem ko se do prvega zapisa *Krištof* tak znak ne pojavlja. Tudi *Vambergar* je razen v že omenjenem popravljnem pridevniku v vseh ostalih treh primerih pisan z malo. Zgleda, da se zapisovalec ali prepisovalec ni zavedal pomena. To pomeni, da je bil istrski duhovnik Simon Baxa, ki je podpisan kot prevajalec v italijanščino, v resnici lahko samo prevajalec, ne pa tudi zapisovalec, saj pravi, da mu je zgodba dobro znana.⁹

Jezikovna analiza. Ob prvem branju obeh različic izstopijo nekatere gorenjske značilnosti: *e* za kratki in ponaglasni *i*, *-o* za ponaglasni končni *-u*; *k* za soglasniško skupino *tj*, *p̄r* za *pri* in deloma *v oz. u* za *l* ter ohranjenost prednaglasnega *o*. Nekateri pojavi pa kažejo vsaj na videz na rovtarsko-primorsko stran. Natančnejša analiza kaže naslednje narečne pojave oz. glasovne razvoje:

-*ei* iz kratkega *-aj*: *Dunei* (4), *Duneiska*, *tamkei*, *sduneia*, *namarrei* (2), *tedei*, *kekei*, *Sei*, *sedei*, *se*; *e* iz *a*: *de* (5), (*delleč*), *snescheu* (3), *keder*; *e* iz *o*: *gespoda* (2); *e* iz *u*: *jenaka* (3), *remeniga*, *remeno*, *vkep* (3), *sterta* (toda *hudische*); *-o* iz *-u*: *bliso*, *mo* (3), *Pegamo*; *-e* iz *-i*: *poschle*, *pische*, *svetle*, *belle* (3), *podneve*, *ponosche*, *naproke*, *dalle*, *merre* (2), *vstaleze*, *vstalle*, *per kosille*, *vkerve*, *sraischeza*, *be* (3), *se* (2), *nesch* (4); *per* iz *pri*: *speriemle*, *periemle*, *perderschi*, *per kosille*;¹⁰ *na* iz *ne*: *namarrei* (2), *namerre*, *na sterta* (2); *l* iz *t*: *della*, *mlad* (3), *glava*; *u* iz *t*: *Vambergar* (za) (5, 100%), *srezova*, *padua*, *suatko*; *k* iz *tj oz. t* pred *i*: *kekei*, *naproke*, *u treko*; *n* iz *n'*: *srednem*, *prednega*, *srednega*, *sadnega*, *konischa*, *koniscka* (toda tudi *jn* iz *n'*: *poin* (2)); *l* iz *l'*: *narbell*, *poschle*, *vpolle*, *speriemle*, *periemle*, *kapplejo*, *soblle* (toda tudi *jl* iz *j'* *daille*, *po-vaillana*); *z* iz *zd*: *sei*; *uš* iz *pš*: *vschenizo*; *t* iz *tv*: *toja*.

⁷Če beremo objavljene različice, se tu čuti neko spreminjanje vsebine, kot da se išče po spominu. Gre za situacijo Lambergarice in Lambergarja: pismo je bral on, z navedenimi besedami pa ga je nagovorila ona, ko je videla, da je prestrašen. Tudi ritmično se čuti odmik.

⁸Po drugi strani pa je taka zveza komaj verjetna, ker je vmes verzni premor.

⁹Glej Torjarjev in Matičetov članek v Delu.

¹⁰Zapis *e* za *a*, *o*, *u* in včasih pred *r* je zapis polglasnika.

Vsi ti glasovni razvoji so značilni za gorenjščino. Najbolj odstopa *l* v besedah *della*, *mlad* in *glava*, lahko pa to kaže na smer proti selščini, kjer prehod *l* v *v* ni znan. Tudi prednaglasni *o* se tu ne oži v *u* kakor v ostali južni gorenjščini.

Pridevniška končniga *-iga*, ki se pojavlja približno enako pogosto kot *-ega* (*Suetliga*, *belliga*, *remeniga*, *bersniga*: *prednega*, *sadnega*, *srednega*, *bersnega*, *takega*), ne pove ničesar, kajti ta oblika je bila običajna do srede prejšnjega stoletja. Dvakrat zapisana oblika *grede* za današnje *gre* pove tudi le to, da je bila takrat vsaj v pesmih še v rabi. Za starost in kraj tudi ni pomembna ženska oblika pridevnika *siuna*, kaže pa na to, da je bila beseda domača (izgovor *u* za *l* pred soglasnikom). Danes se beseda s tem pomenom v knjižnem jeziku izgovarja z *l*, oblika z *v* pa se je ohranila v drugem pomenu: *siven*, *sivna* pomeni 'nasiten' (npr.: *Ta jed je sivna*, *To je sivno*). Pridevnik *berzen* pa je vprašljiv: ali kaže podaljšanje podstave *brz-* z *-en*, ali pa se nanaša na *brzde* z gorenjskim izpustom *d* v skupini *zd*. Verjetna pa je tudi kombinacija obojega.

Zapisi posameznih besed, npr. *dellesch* (2), *presch*, *nar bell*, *ankat*, *toku* (2), *toko*, *koku* (2), *koker* (2), *tedei*, *keder* so preveč splošne, da bi lahko z njimi določevali narečje.

V nekaterih primerih se pokažejo tudi značilnosti rovtarskih in primorskih narečij. Na videz so zelo primorske besede *jema*(š), *jenu* (3), *jesvoken*, vendar samo, če jih bremo naglašene na prvem zlogu. Kakor hitro pa naglas premaknemo na drugi zlog, se popolnoma skladajo z gorenjskim ponašanjem prednaglasnega *i*, ki dobi protezo (npr. *jæglica* za *iglica*). Tudi *il*, *in* za *l'*, *n'* (*poin* (2), *povagliana*) v tistem času v gorenjščini nista izključena, prav tako ne *snescheu* (3), čeprav je v tej obliki danes nedoločniška osnova nadomeščena s sedanjiško in se beseda glasi *najdu*. *a* v besedah *pracoppiane*, *ankat* in *nar bell* je lahko tudi odraz gorenjskega širokega izgovora polglasnika, v katerega preidejo prednaglasni samoglasniki in ga je zapisoval tudi Breznik. Še najbolj verjetna rovtarska oz. primorska poteza je akanje: *spat*, *govari* (2), *jaderna*, *dalle*, kolikor niso pisne napake. Sem bi lahko prišteli tudi primeri brez pričakovanega švapanja. Tudi če so vsi v tem odstavku omenjeni pojavi iz rovtarskih ali primorskih govorov, jih je v primerjavi z gorenjskimi zelo malo. Kot da se je nekdo s tega področja zelo dobro naučil gorenjsko pesem, pa mu je pri pripovedovanju vseeno ušlo nekaj svojih posebnosti. Zelo malo se mi zdi verjetno, da bi bil to zapisovalec sam.

Ob primerjavi besedila A in B₁ ugotovimo, da je v različici A več gorenjskih pojavov, od katerih so v B₁ nekateri zamenjani z drugimi. Ker je pesem glede na zgodovinske okoliščine nastala na Gorenjskem, od koder je tudi največ različic, je po jeziku sodeč tudi tu izvirnik in torej starejši zapis tisti z več gorenjskimi značilnostmi. Da bi lete zapisovalec sam vnašal, je nemogoče, ker jih je preveč, pa tudi skoraj pri vseh so izjeme. Kaže pa, da je različica A prepis starejšega zapisa. Prepisovalec ni znal dobro slovensko, zdi se pa, da tudi prvotni zapisovalec ne.

Pri različici A je več pojavov, ki kažejo na zapis po nareku, čeprav to še ne dokazuje, da ta zapis ni prepis. To so različne dekompozicije besed, fonetični zapisi izgovorjave, med njimi tudi ime Vambergar. Zapisovalec očitno ni znal slovensko ali pa zelo slabo. Prepisovalec različice B₁ je vsaj nekoliko poznal zgodbo in tudi drugačno izgovorjavo, zato je nekatere zapise popravljal, npr. *vamberga* v *Lamberga*. Očitno je tudi, da mu je bila znana italijanska pisava, italijanski način zapisovanja nekaterih glasov. Slovensko je znal vsaj bolje od zapisovalca različice A, zato je lahko popravljaj posamezne besede. Ker se popravki praviloma oddaljujejo od gorenjščine, je poznal slovenščino z drugega narečnega področja (rovtarsko-primorska smer). To se ujema tudi s poznavanjem italijanščine.

Pojasniti moram še besedico *neka*, ki Matičetovu ni jasna. To je narečna oblika za *nikar*, ki je tudi danes čisto vsakdanja v naših narečjih: gorenjskem, škofjeloškem, selškem in še kje, in sicer v oblikah *nka*, *anka*. Uporaba navadno pogojuje izpust glagola, ki je znan iz sobesedila: *nka ga* (*ne tepi, ne dvigni*, v našem primeru *ne meri*, sprednjega in zadnjega hudiča): ... ne meri tega prednjega, nikar (ne meri) tega zadnjega, meri tega srednjega. »neka tega zadnega« se torej veže na prejšnjo vrstico oz. glagol v njej: »na merre« in bi se brez izpusta glasilo »nikar ne meri tega zadnjega«.

Glede na narečne posebnosti, ki se kažejo v pesmi, lahko torej z veliko gotovostjo trdimo, da je to različica s področja na meji med JV delom gorenjskega narečja, vključujoč tudi selško obliko, in rovtarskih narečij.¹¹

ZUSAMMENFASSUNG

Im Grazer Archiv wurden bisher unbekannte Niederschriften des slowenischen Volkslieds von Pegam und Lambergar entdeckt. Es existieren drei Niederschriften, wobei zwei von Bedeutung sind, während es sich bei der dritten lediglich um eine Abschrift der zweiten handelt. Da keine direkten Angaben zum Entstehungsort und zur Entstehungszeit angeführt sind, muß man sich mit einer Sprachanalyse behelfen. Diese ergab ein Vorherrschen von Merkmalen des Oberkrainer (Gorenjsko) Dialekts. Folgendes fällt besonders auf: *e* anstelle des kurzen *i* in Postakzentposition, *o* für ein *u* in Postakzent- und Endposition, *k* anstelle der Konsonantengruppe *tj*, *pər* für *pri* und teilweise *v* bzw. *u* anstelle von *l* sowie das „akanje“ als hervorstechendstes Element der Mundart von Rovte-Primorsko. Die erste Niederschrift ist eine Abschrift, wobei der Schreiber das Slowenische und die slowenische Schreibweise nicht sonderlich gut beherrscht haben dürfte, denn das Lied ist nicht in der Bohoričschen Schreibweise notiert. Der Schreiber der zweiten Niederschrift wird die Sprache besser gekannt haben, auch die Geschichte dürfte ihm bekannt gewesen sein. Inhaltlich steht das Lied für sich, es hängt direkt mit keiner bisher überlieferten Variante zusammen.

¹¹Naj ob tej priložnosti rečem še nekaj besed na račun ocenjevanja jezika v ljudskih pesmih. Ko sem listala po SLP I, sem se ustavila ob pesmi o Lavdanu (str. 83), ki ima na mestu oznake kraja zapis: Območje škofjeloškega narečja, Gorenjsko. Že tretja beseda v prvi vrstici je sumljiva, saj ni škofjeloška. Dalj ko se bere, bolj se kaže črnovrščina. Možno bi jo bilo umestiti tudi kam na mejo črnovrškega, cerkljanskega in žirovskega narečja. Oznako narečja je zapisal avtor objave v DS I. 1906 in njemu pač ne gre zameriti nepoznavanja narečij. Popravek pa bi pričakovali l. 1970 od urednikov Matičinih SNP I. Torej: ta različica ni s področja škofjeloškega narečja niti ne z Gorenjskega. Toliko za pravilnejšo lokacijo te pesmi in za opozorilo, da oznaka jezika v omenjeni izdaji ni zmeraj zanesljiva. Najvidnejša črnovrška narečna pojava v pesmi sta akanje in preglas. Škofjeloščina preglasa ne pozna, akanje pa samo delno. Spodaj ob navajanju primerov so značilni glasovi pisani poudarjeno. Akanje: *vojska* (T. ed.), *na* (2), *pod gradam* (2), *obstaji, tak, odgavari, paršu* (4), *sam, lavit* (2), *bam* (2), *škrafiw, vander, dabiw, pima* (1. mn.) (2), *glejma* (1. mn.), *vajvada*; preglas: *je* (< *ja* < *jo*), *zemle* (1. ed.), z... *purflem* (< *-am* < *om*), 3. mn.: *pukaje, jokaje, bliskaje, bumbaje, ulacije*; *i* za *e, ê*: *vi, Bili* (2), (2 krat normalno *Beli*, očitno pod knjižnim vplivom), *ženi, letil* (del. 1 m. sp. mn.) *u* za *o*: *tulk, pukaje, bumbe, bumbaje, bu* hiperkotektuta: *kodiw* za *kadiv* – nenaglašeni *o* gre v *a*, vendar ne za mehkonebniki.